

I. ZUHANÁS KÖZBEN

„közbeszéd és elitbeszéd”?

SZAVAK A CSÚCSON

*A válság – és a lelkünk
(no meg az értelmünk)*

„A gondolatnál gyorsabban ragad
belénk a szó, és nagyobb a poli-
tikai hatása.”

(Karel Capek: A szavak kritikája)

A 2008. október 18-án a Magyar Tudományos Akadémiára meghívott hatvan „elit” hölgy és úr találkozóját a válság-áldozatnak kijelölt, több milliányi magyar egyikeként: „támogató” érdeklődéssel követtem. Örültem nyilvános találkozásuknak, hiszen ők, a „hatvan elitek”, ha egyebet talán nem is, viselkedési, megnyilatkozási mintát mindenképpen nyújthatnak zuhanásunk közben – hiszen a mélypontot még nem értük el, és ugyebár folyamatosan „viselkednünk kell!”...

Ilyenkor, a nagy pszichés zuhanások idején a legkisebb gesztus fontossága is megnő, hát még a szavaké.

A Nemzeti Csúcs „csúcs-mivoltát” illetően abban a pillanatban támadtak igen erős kételyeim, amikor azt kellett tapasztalnom, hogy akad „ott fenn” elit úr, aki egyszerűen nem érti anyanyelvünk szavait. Borsik János a „megbeszélést és a találkozót” fontosnak tartja... – „*még ha valakinek gyülekezetnek is tűnik*”, mondta elit-öntudata teljes súlyával. És Borsik úr feddően oldalra nézett, elitélő szavai mellé lesújtó archeszéd, testbeszéd társult, szóval szé-

gyellje magát, aki ez elit rendezvényt „gyülekezetnek” méri nevezni.

Miközben: ...a gyülekezet első jelentését „összegyűlt személyek összességéként” határozza meg az értelmező szótár, és nem csupán az a furcsa, hogy a nemzeti csúcsra hívott „elit” úr nem ismeri a nemzeti nyelv közismert szavát, ha-

Ilyenkor, a nagy pszichés zuhanások idején a legkisebb gesztus fontossága is megnő, hát még a szavaké.

nem főként az, hogy tudatlansága csúcсарól elítéli a jó szándékú, az anyanyelvét (bírálójával ellentétben) korrektül használó társát a tanácskozáson. A gyülekezet második jelentésével – „istentiszteletre összegyűltek együttese” – Bod Péter Ákos (aki „ekléziát” is emlegetett, amelyet meg kell újítani) vélhetően a tudás temp-

lomához, az akadémiához és a „csúcshoz” méltónak vélt, emelkedettebb megnevezéssel kívánta illetni azt az ad hoc fórumot, amelyre meghívták, és amelyen megjelent. (Borsik úr hátborzongató mutatványa után aztán „elit tapintattal” mások is gyülekezetnek nevezték az „összejövetelt”, talán remélve, hogy ezzel is segítik a szakszervezeti vezér anyanyelvi tanulmányait.)

A válság mindenkit az elitbe emel (süllyeszt)?

Az elit gyülekezetből sokan birkóztak a nyelvvel. Sokféleképpen nevezték meg a „nemzeti összejövetelt” (Varga Mihály), sokan kételkedtek a hasznosságában.

Valamiben azonban – oly *beszédes* ez a mozzanat! – senki nem kételkedett: krízis van, válság van, majd’ száz év óta talán a legnagyobb, és irtózatos a mélység, még el sem értük a legmélyebb pontját, NA DE: a mélységben is kreálható CSÚCS, NEMZETI CSÚCS, és *akit oda meghívják, az a CSÚCSON van*. És hatvan hozzászóló átlag fél percben (összesítve: félóra!) méltatja „felemelő” helyzetét, és köszöni, hogy meghívták. (Ha a „csúcson vagyok!” önfénye-

ző-tetszelgő gesztussora kimarad, a tárgynak lehetett volna szentelni ezt a fél órát is.)

Sajnos, volt még válság e hazában és a világban, volt mindannyiunk életét érintő rendszerváltozás, akkor is tanácskoztak kiművelt fők, ország és lakóinak helyzetét menteni akaró emberek, de ők nem járaták csúcs-megnevezésre a találkozóiakat, hanem szerényen: **Ellenzéki Kerekasztalnak** nevezték el.

Mivel a kiobbant válság részben pszichológiai jelenség: feltehető, hogy a válságkezelés lélektani mozzanatai hihetetlenül fontosak. És amennyiben a válság mindannyiunkat érint (ez axióma!), akkor ebben a helyzetben – szubjektíve, lélektanilag, emberileg! – némi pszichológiai érzékkel rendelkező személyiség nem Csúcsot szerkeszt és szervez, hanem megfogalmazza a valóságot: mindannyian pánik-közeli helyzetben vagyunk, a

válság mindenkit „a mélység csúcsaira emelt” – paradoxális közérzet! –, és amennyiben nyilvánosan tanácskoznak néhányan, próbáljanak már elitkedés nélküli, közönséges, szolidáris emberi hangot megütni. Ha a meghívó a helyzethez illeszkedő **megnevezéssel(!)** rögzíti a tanácskozás „kerekasztal, nyilvános konzultáció” jellegét, a szóhasználat révén a hangnemét (!), akkor valóban hozzánk, a többi zuhanásban leledzőhöz, mindegyikünkhöz szól a hatvan elit úr és hölgy – pár hónappal azután, hogy egy igen tanulságos népszavazáson az ország népe (elsőprő arányban) lényegében a nemzeti kockázat-közösség mellett tette le „közérzeti voksát”!

A válság, a zuhanás – elitkedés-mentes – kockázatközösségének meggyőző átérésére már régen rá kellett volna szoktatnia magát minden, „celeb-fertőzőöttségben” szenvedő, magyarországi csúcs-embernek...

próbáljanak
elitkedés nélküli,
közönséges, szoli-
dáris emberi
hangot megütni...
...akkor valóban
hozzánk, a többi
zuhanásban lele-
dzőhöz, mindegyi-
künkhöz szól
a hatvan elit úr
és hölgy –

...De így is fontos a kerekasztal, amely nem egyszerűen politikai jellegű szócsata volt, hanem a nyílt, közérthető közbeszéd dimenziójába tette át a mindannyiunk által nehezen megélt válsághelyzetről folytatandó diskurzust.

Ezért helytelen a meghívott államelnök távolmaradása, ingerült szóhasználata, döntésének indoklása pedig természetlen és félrevezető. „Az állam nem így működik” – nyilatkozta Sólyom László az MTI-nek. Ezt senki nem vitatta, ugyanakkor elvárható egy európai köztársaság elnökétől, hogy egészen egyedinek és félelmetesnek mondott pénzügyi-gazdasági válság idején a válság tényére figyeljen, hiszen a zuhanásban „elitté emelkedett/sülyedt” milliók közérzete-hangulata (a válság pszichés eredete okán!) determináló tényező az állam működésére vonatkoztatva is! És ha a pánik oszlatásának eszközévé válhat egy nyilvános „kibeszélés” az akadémián, akkor az állam elnökének is ott a helye. Mert a pánik természete folytán tényleg bekövetkezhet a köztársasági elnök úr által emlegetett helyzet, ti. hogy „Az állam nem (...) működik” (lásd: államcsőd) – az „így” szócskától és a tankönyv-igazságoktól teljesen függetlenül... Az elnök urat a válságból kiutat kereső nyilvános megbeszélésre hívták, nem „békebeli”, államelméleti szemináriumra. Ám ha deklarált szempontját követjük, akkor is el kellett volna mennie a tanácskozó, konzultatív kerekasztal-beszélgetésre, amelynek témája: hogyan működik, hogyan működjék az állam – és annak megbolydult lelkű állampolgára! – az eddig ismeretlen jegyeket mutató pénzügyi-gazdasági válsághelyzetben.

Az elnök úrnak igaza van, a tanácskozók „semmilyen felhatalmazással nem rendelkeznek ahhoz, hogy bárkire nézve kötelező döntéseket hozzanak” – de igaza nem a lényeghez tartozik (mint ahogy a találkozózt is jogtalanul nevezte – „ad hoc jelleggel létrehozott – *testület*”-nek).

Igaz: egy kerekasztal(-működés) nem helyettesíti az állam működését, de a Nemzeti Csúcsnak nevezett találkozó mindenki számára tisztázta, hogy nincs közjogi státusa.

Ami van, és azóta is folyamatos, az a válság. A válság és a pánik, a következmények egyaránt érintenek csúcsembert és közembert (alapembert!), kisembert és elnök-embert. Az elnök-ember működése válság idején pedig: nagyon érdekli a riadt lélekkel tájékozódni kívánó kisembert, aki általában is, válságban is úgy működik, hogy nem irányt ad, hanem irányt keres és követ. (És ha pánikszerűen talál irányt, akkor jaj a csúcsembereknek, fő- és alrendszereknek, rendszergazdáknak!)

Órködés a szavak jelentéstartalma fölött

A Nemzeti Csúcs résztvevői különféle nézeteket, gyakran szenvedélyes, egymásnak ellentmondó véleményeket hangoztattak, olykor személyre szóló „javaslatokat” tettek – és ez mind rendben van, ÍGY van rendben: megoldáskeresés idején a széles nyilvánosság előtt maximális szélességében mutakozzék a skála. Alapvető követelmény azonban, hogy a szavak fedjék a valóságot, és jelentéstartalmukat ne torzítsa semmiféle indulat vagy valóságot „átíró” mozzanat (netán szándék!). Válságban kell igazán elkerülni a szavak válságát!

A válság elnöki jogkörrel ruházza fel az átlagembert is: órködni kell a szavak valóságfedezete és jelentéstartalma fölött. (De legalább ismerni kell a szavakat!)

A Nemzeti Csúcson Podolák György joggal bírálta a köztársasági elnököt a távolmaradása miatt, és bizony ha ott lett volna Sólyom László, akkor megvédhette volna a szavakat és a valóságot éppen Podolák úr ellenében, aki élesen „elítélte” az országban tapasztalható „folyamatos demagógiát”. Ehhez joga van, talán igaza is, a demagógia-csökkentést pedig máris kezdhette volna. Ő azonban olyasmit kezdett vitatni és szidni, amit senki nem említett közvetlen válságkezelő alternatívaként a Nemzeti Csúcson: az előrehozott választások kérdését vetette fel, és az erről való beszéd (!) felelőtlenségét kárhoztatta. Ha ön magát kárhoztatja (hiszen mások *nem beszéltek* a témáról),

akkor ez is rendben lett volna. Bár a választás, még ha előrehozott is: természetes velejárója a demokratikus berendezkedésű államok működésének. Amennyiben összejönnek a feltételek, élnek is vele az államok és az emberek (állampolgárok), az erről való beszédért még nem kellene sem magát, sem másokat kárhoztatnia Podolák úrnak.

ilyesmit kijelenteni
nincsen joga sem
Podolák György
országgyűlési
képviselőnek, sem
egyetlen magyar
állampolgárnak.

Választások és pénzügyi, gazdasági válság vélt vagy képzelt összefüggéseiről pedig Podolák úr is, mások is közvetlen tapasztalatokat szerezhetnek: felszólalásának időpontjában végső hajrájába fordult az elnökválasztási kampány abban az országban, ahonnan elindult a válság, és ahol a választási kampánnyal egy időben a válság is tombol, és a válságkezelés is folyik. Az állam, az Amerikai Egye-

sült Államok működik!

Hogyan működik? Éppen ÍGY, ahogyan látjuk, tapasztaljuk... ebben a soha-nem-látott válságban.

Podolák úrnak lehet elitélő véleménye, ehhez joga van, ha a valóságtisztelet és a szavak jelentésének körén belül marad. Ő azonban kijelentette, hogy előrehozott választások esetén veszélyes helyzet állana elő, „amikor is majd három bő hónapig gyakorlatilag nem volna semmiféle vezetés az országban”.

Nos, ilyesmit kijelenteni nincsen joga sem Podolák György országgyűlési képviselőnek, sem egyetlen magyar állampolgárnak. Ha az állam alkotmányos rendje fölött örökös köztársasági elnök jelen van a csúcson, mindjárt hangozik és egy egész ország jó közérzetének, biztonságérzetének védelmében, no meg a létező törvényekre mutató és a válság-pánikban megrendült emberi lelkület ápolása érdekében felszólítja Podolák urat, hogy ne híreszteljen valótlanságot, mert az államot igenis, rendben vezetik a választások alatti, közbeni és utáni „átmenet” periódusában

is. Sőt válságot is kezelnek az állam vezetői (lásd „élőben”: az Egyesült Államokbeli „működést”!).

Az emberi szó és az intézmények

A Nemzeti Csúcs létrejötte azért volt fontos, hogy a politikai csaták világában sokszor torzított-átértelmezett válságról emberi hangon cseréljen véleményt az ország lakossága előtt hatvan „felelősnek és elitnek” mondott ember. Némelyik közülük felelős (értsd: számon kérhető következményekkel járó) döntéseket hoz a válság folyamán. Mivel ez a válság az emberi psziché eddig soha nem látott (globális) görseinek, félelemben fogant reakcióinak sorozata – a megnyilatkozások emberi hozadéka a legfontosabb ezen a Csúcson. Az volt a tét, hogy Magyarország megriadt lakossága elhiszi, továbbá az (itt „hatvan körül” számosított és „előállított”) elit tudatosítja elsősorban magában, és jelzi a világnak: válságban, pánikban nincs csúcs-ember és völgy-ember, ilyenkor mindenki alap-ember, akinek alapszükségeit számba kell venni, a levegőtől, víztől, kenyértől kezdve... A csúcson is „közlevegőt” szívnak, és a köznyelv szavait használják. Ennek nem igazán és nem a szükséges mértékben voltak tudatában az elit hölgyek és urak – de hosszú idő óta mégis ez volt az első eset, amikor a celebkedő fennhéjásból „visszavettek”, és kevés kivételtől eltekintve a szavakat és a valóságot is tisztelték.

A csúcson is „közlevegőt” szívnak, és a köznyelv szavait használják.

Válságban és különös, felfokozott intenzitású időkben a szavak csúcsra kerülnek, és legfontosabb kapaszkodói lesznek a léleknek és az értelmes (vagy értelmetlen) cselekvésnek. A szavak a csúcson maradnak még jó ideig, és használatuk, viszonyrendszerük mindent elmond rólunk. A közszféra, versenyszféra, nyugdíjas-szféra, gyerek-szféra és annyi más sféra határait összemossák a válság következ-

Válságban és különös, felfokozott intenzitású időkben a szavak csúcsra kerülnek, és legfontosabb kapaszkodói lesznek a léleknek és az értelmes (vagy értelmetlen) cselekvésnek...

ményei, és hirtelen minden köz-elvűvé válik. A *versenybeszéd* közelíteni fog a közemberi *köz-beszéd*hez. A Nemzeti Csúcson is az emberi megszólalás személyessége, értelmessége, érvényessége volt a mérce – nem pedig az intézményszerű („hivatalos”) vélemény-deklaráció... Ilyen szempontból igazán komoly politikai hibát, baklövést a Szabad Demokraták Szövetsége követett el, hiszen a pártok vezetői „hivatalos”, de személyes hangú, összefüggő véleményt mondtak, főleg „szaktudálékoskodás” nélkül (az nem ilyen fórumra való). A megosztottságtól szenvedő SZDSZ-nek az elnöke azonban nem használta ki a lehetőségét. A felszólalási ideje egy részét átadta „intézményszerű” szak-megnyilatkozásra Kóka Jánosnak, aki egyrészt semmi karaktereset nem mondott (elmondhatta volna a hozzászólások rendjén, ugyanúgy mint mások!), másrészt pedig a „magyar puma atyjának”, a „dübörgő magyar gazdaság” hirdetőjének ez a „tüntető felmutatása” a pártelnök Fodor Gábor megszólalás-idejében: csúcs-ingernek bizonyult... (Többen idézték butaságként a felejthetetlen Kókai mondatokat!)

A valóban döntéshelyzetben lévő pénzügyi és gazdasági szakemberek szikár hangvételi megszólalásaiban a szavak a helyükön voltak – és korrekt referenciaként szolgáltak a saját helyét meghatározni, viselkedését, lelkületét a válságban rendezni akaró átlagos „alap-ember” számára.

„A piacok állnak, és figyelnek bennünket, és hétfőn újra kinyitnak” – mondta Simor András jegybankelnök, és ebben a mondatban, meg az ilyen mondatokban benne voltunk mi mindannyian, akiket a piacok figyelnek – és akik a piacokat viszontfigyeljük.

A felelősség piaca?

Válságban másképpen működik a „hordozóját mentő” emberi lélek, és a pánik-reakciók elszabadulása nem ígér semmi jót. Az emberi összefogás, valóságos egymásrautaltság ténye és szükségessége idején a lóversenyt javasolnám azoknak az utóbbi időben a képernyőkön elszaporodott „politológusoknak”, akik folyamatosan azt tippelgetik, hogy melyik politikus „jön ki győztesen” vagy vesztesen egyik-másik helyzetből. Már régen nem „verseny-helyzet” van a világban, hanem a túlélési reakciók humanizálására tesznek kísérletet a pánik meghaladása érdekében az emberek, csúcs-emberek, kis-emberek egyaránt.

A Nemzeti Csúcs munkálatait egy közszolgálati és egy kereskedelmi tévécsatorna közvetítette. A kereskedelmi csatorna politológus vendéget, „kommentátort” hívott, aki már a tanácskozás szüneteiben „értékelte”, és nem engedett beidegződéseiből; sajnos, beidegződéseik foglyai maradtak a kollégái is.

Mivel ebben a helyzetben a tájékozódni kívánó ember nem számíthat politológusi segítségre, marad mindazoknak a józan és szükséges negligálása, akik válság és pánik idején az öncélú verseny és versengés ígézetébe ragadtak. Zuhanás közben legfennebb a szabadesés törvényeit célszerű elismételni; a zuhanás nem a vetélkedés és nem a „hajrá” terepe.

Mivel mindannyiunkban működik a verseny mítosza és ösztöne, időszerű visszafogottságunk jelezhetné az örökös versengők felé, hogy már nem jutalmazzuk a licitet.

A média világa szavak által és szavakból él – és itt a legnehezebb gátak között tartani a szavak áradását.

a tájékozódni
kívánó ember
ma nem számíthat
politológusi
segítségre

Nem kerülhető el a felelősség: a nyelv a miénk, a szó a miénk (nem csak a médiáé!), „*a lelkünk rajta*”, hogyan használjuk őket (a lelkünkön pedig a válság!).

*

A 2008. október 18-i Nemzeti Csúcs után, hétfőn, újra kinyitottak a piacok, a forradalom évfordulójának ünnepnapjain is nyitva tartottak a piacok, folytatódott (állandósult) a zuhanás.

*

De szavak a csúcson vannak!

Megjelent a szóhasználatban a háború: „*pénzügyi világháború*”; a pénzügyi válság nyomán a gazdasági elemzők „*rendszerváltozást*” emlegetnek. És a „*felelősség*” is a csúcson! A Nemzeti Csúcson azt mondta a miniszterelnök: „Túlságosan sokáig folytattunk népszerűségi versenyt (és ebben én magam is részt vettem), ahelyett, hogy felelősségi versenyt folytattunk volna”. A *felelősség* szó és a *verseny* szó jelentéstartalmának ismeretében, adott válság-helyzetben ez a mondat nem mondható! Hiszen a feladatvállalásaival (választásokon ez történt!), cselekedeteivel (kormányon és ellenzékben) – megnyert (!) pozíciójából, teljesített vagy elmulasztott kötelezettségeiből eredő –, pontosan definiálható felelősséget vett magára mindenki...

Veszélyes, ön-
ellentmondásos
játék a szavakkal.

A versengést
prolongálja –
értelmezhetetlenül.

A Nemzeti Csúcson fogant versenyideológia aztán a parlamentben is elhangzott. („A jelenlegi helyzetben a politikusoknak nem egymásra kell licitálniuk, hanem felelősségversenyt kell folytatniuk.”) Veszélyes, önellentmondásos játék a szavakkal. A *versengést prolongálja* – értelmezhetetlenül. Adott helyzetben csupán a válságos zavarodottságot fokozza.

*

A húsz évvel ezelőtti rendszerváltozás csúcsra járatta, és később lejáratta a szavakat. A mostani válságban is változ-

hatnak rendszerek, de az átlagemberi igény változatlan: a szavak jelentésébe, valóságfedezetébe vetett bizalmat már nem szabadna rongálni.

Legalább a szavainknak működniük kell a válság idején is.

...A fenti sorokat 2008 októberének utolsó hetében fogalmaztam, a Nemzeti Csúcs után, amikor már senki nem tagadta a válság tényét, és az is világossá vált, hogy a következő két (vagy több) évünket a csúcsra járatott szavak pszichózisa és a pervertált „elit”-közbeszéd fogja meghatározni.

Elszomorító tény.

A „csúcs-tények” gerjesztett sorozata beindult – ki tudja hol áll meg?! A Nemzeti Csúcs után kevéssel megszervezték a Gazdasági Csúcsot, Civil Csúcsot, mindenki a csúcsra igyekszik, a köztársasági elnök létrehozta a Bölcsék Tanácsát. (A „bölcsék” nem tiltakoztak a népmesei „elit titulus” ellen, helyénvalónak találják, e nagy zuhanásban ennyi jár nekik!) Elit törzsi rítusok a topon (csúcson!), és már az is a józan értelem diadala, hogy – idáig – még nem hirdettek holmi egyesületek civil zarándoklatot (mondjuk:) a Bölcsék Kövéhez. Azt hinné a józan átlagember, hogy ami civil, az menedéke lehet az értelmes szónak, de már ez sem érvényes. Akadnak civil szervezetek, amelyek a celebkedés pojácamutatványaihoz társulnak: a köznapis tevékenység már kevés, „csúcsszolgálati konzult” választanak hetekig tartó, elme- és ízlésromboló csinnadrattával.

Csúcs ez a celeb-konzulátus! Semmire nem jó, csupán a csúcs-öntudat ápolására.

Ilyen a következő két (vagy több) év csúcsra kergetett közhangulata, csúcsra hajszolt közérzete?

Igen, a politika is elfogadta, ezt akarja. A politikát legyűrtte, eltiporta a politikai elit. Az elmúlt száz évben sokszor felpanaszolták józan elmék, hogy a politika összeért a bűnözéssel, a törvényhozás bünszövetkezetként működik – ma pedig a politikai elit-ideológiák a politikai celebkedés pojácamutatványaiiban törnek valamiféle fiktív csúcsra. És mindig

csúcsra süllyednek! Az egészségügyi reform minisztere száználmas csúcsslógalati konzulátus-showban celebkedik...

...A válság mindannyiunkat elérte. A (csúcsra) gerjesztett szó-habzás alól azonban kivonhatja magát, aki menteni akarja józan esztét – és a köznyelv szavait.

A fejükre esett „sztárok”, tegnapi miniszterek celebkedését és konzulkodását követő blog-bejegyzéseket átolvasva, egyik véleménynél megálltam, és kimásoltam: „Csalódtam (itt egy civil szervezet neve következik), hogy ilyesmihez adták a nevüket. Tudom, a publicity az publicity, de nem kéne ilyen kemény IQ fighterekkel reklámoztatni magukat.” Ez a magányos szerző jelenti a reményt: aki a nevére vigyáz, az egy szóra vigyáz! Aki tényeket rögzít, az tiszteli a valóságot. Aki következtet, az nem sodródik. A válság ellen mindig megtehető.

Fenti esszémet nem tudtam publikálni a sajtóban, ezért teszem közzé ebben a kötetben és a kötet megjelenésével egy időben indított site-on: www.szavaigeza.hu/erinto

És hirtelenében régi, két évtizeddel ezelőtti, „válságos” helyzetekben született feljegyzéseimből társítottam köréje egy-két gondolatmenetnyi válogatást.

 Az 1989-es fordulatok idején olykor napi jegyzetekkel próbáltam követni az eseményeket. Ha valamit „érintettem”, azt folyamatosan követni igyekeztem, ha a történeteket nem értem fel észszel, akkor az „érintések” egyszerű feljegyzések maradtak: kapaszkodási kísérletek tényekbe, szavakba, következtetésekbe. (Minden korabeli lapba írtam, saját néven, álneven...)

Az érintett témákban, jelenségekben két évtized után is „érintettek” vagyunk.